

Valdo Pandi pärandist Eesti ajakirjandusele

Ene Hion

Ajakirjandust tehakse minu meelest järjest paremini. Seetõttu tunduvad minu meenutused kui vaskkaga võidu jooksmine. Täna on ajakirjanikud kindlasti paremad, kui nad varem olid; nad saavad aina paremaks ja aina jultunumaks.

Ma tahaksin alustada ühest võrdlusest ajakirjaniku töö kohta, mis mind algul tugevasti irriteeris, aga mille olen pikkamööda omaks võtnud. Oletagem, et te olete kirurg. Operatsioonilauale tuuakse haavatud mees, kelle kehast on vaja kuul välja võtta. Kas te hakkate uurima, kas see mees on politseinik, terrorist, taskuvaras või õpetaja? Te lihtsalt opereerite — see on teie elukutse. Kohtumõistmine on hoopis teiste inimeste töö. Niisuguse suhtumise juures on ajakirjanik tõesti seotud kirurgiga.

Selles majas, Lossi tänav 36 Tartus, tuleb mulle meelde ka üks meditsiiniline näide. Ronald Reagan viidi pärast atentaadikatset 1981. aastal haiglasse, operatsioon pidi kohe algama. Reagan ütles kirurgile: „Ma loodan, et te olete vabariiklane“, mille peale kirurg vastas: „Täna oleme kõik vabariiklased.“

Ma olen selles majas sündinud ja mu kolm venda on selles majas sündinud. Ma mäletan üht koosolekut siin majas, kui olin seitsmeaastane. Mäletan doktor Ludvig Puusepa kuldseid näpitsprille. Operatsiooniõde tuli ja palus, kas teda ei võiks nimetada arstiks, sest ta on nii palju juba opereerinud siinses kliinikus. Doktor Puusepa vastus oli, et meil on siin kojamees, kes on ka väga hea, meil on temaga vedanud. Mis te arvate, kas edutame ta arstiks? See Puusepa jutt on mul eluaeg meeles, see sobib tänase teemaga hästi.

Olen esimest korda Tartu ülikoolis esinemas akadeemilise ajakirjanduse seltskonna ees. Ma ei ole

kunagi ajakirjandust õpetanud ja ma olen õppinud Moskva ülikoolis.

Minu jaoks on ajakirjaniku elukutse midagi sellist, mis ei lähe mööda, ajakirjaniku elukutse on eluaegne.

Miks ma kirjutasin raamatu Valdo Pandist? See ei olnud mul plaanis. Kirjastaja helistas mulle — ta oli väga noor ja hakkaja —, et ma võiksin Pandist kirjutada, sest teda tundnud põlvkond on lahkumas ja millal siis veel meenutusi kirja panna.

Ma hakkasin helistama ja paluma inimesi, kes tundsid Pandi paremini kui mina ja mõni isegi kauem kui mina, aga nad ei tahtnud vedu võtta. Kõik ütlesid, et Pandi oli liiga keeruline.

See raamat ei ole uurimus ega sündmuste kroonika. Ma arvan, et see raamat on isiksusest. Ma tõesti tundsin teda. Isiksuse aspekt on hetkel oluline. Miks? Seda raamatut esitleti jaanuari lõpus, kui tähistati Valdo Pandi 85. sünniaastapäeva.

Juhatuse esimees Allikmaa võttis sõna ja ütles, et raamat Valdo Pandist on täiesti eriline, sest tänapäeval on ajakirjandus reporteritöö ja isiksusel ei ole tänapäeval enam tähtsust. Minu meelest on täpselt vastupidi. Püüdsin Pandi kuju kaudu seda selgitada.

Isiksus mitte ainult ei ole tähtis, vaid on aina tähtsam. Loodan, et see minu Pandi-raamatus ka lugejaile silma jäi ja et see mõte välja tuleb.

Tänapäeval on tehniliselt kõik võimalik. Igaüks võib teha videot ja filmi. Aga seda hästi tege-ma on võimeline inimene, kes on võimeline nähtuse olemust edasi andma, võimeline loominguks ja kunstiks. Seega, järjest tähtsam on isiksus. Tal ei ole enam vaja bussi, kaameraid, ülekandejaamu. Tähtis on isiksus ise, nii mulle tundub. Oma arusaamist ma ei tahaks muuta.

Valdo Pandi juures oli kohutavalt tähtis just tema isiksus. Nimetan ühe omaduse, mis on oluline aja-

kirjanikule kui isiksusele ja mis Pandil oli olemas kui kaasaantu, kui anne.

See on jutustamisoskus. Maniakaalne jutustamisoskus on näiteks Hollywoodi filmide stsenaaristidel. Vaatame Hollywoodi süžeed, mis on keskpärane või isegi rämps, aga süžee otsad jooksevad hästi kokku, seinal rippunud püss tulistab, loojunud päike tõuseb, printsess ärkab ellu; politseinik, kelle juurest lahkus tüdruk, leiab uue kallima. Ühes jutustuses peab kõik klappima.

Hea jutustamine eeldab treenitud mõtteaparaati. Vahel küll räägitakse, et näiteks raadio- ja teleajakirjanikule pole tekstikirjutamise oskust väga vaja. See ei ole väga oluline, ta ju räägib. Tegelikult on raadio- ja telereporterile kirjutamisoskus ülivajalik. Kui ei oska kirjutada, tähendab, et ei oska mõelda. See on minu jaoks läbi elatud, läbi põetud ja selgeks saadud isiklik ja absoluutne tõde — need, kes ei oska kirjutada, need tegelikult ei oska kasutada mõtteaparaati.

Valdo Pandi mõtteaparaat oli väga hea, kuigi tal oli haridust üheksa klassi, tänapäeva mõistes põhiharidus. Pandil võis olla haridust üheksa klassi, aga tema mõtteaparaat oli väga hästi treenitud. Pandi oskustest võiks olla eraldi erikursus.

Pant oli erakordselt karismaatiline mees. Tema pärast võisid naised hulluks minna ja isegi mehed. Mehed isegi rohkem, sest Pant oli ka kadestamisväärselt kõikivõitev natuur. Ta oli džentelmen, aga samas ei olnud ta käesilitaja tüüp, tal ei olnud seelikujamasid. Tegelikult oli ta üsna tüüpiline eesti mees, eesti mehe kõige tugevamate omadustega.

Samas pean ütlema, et Valdo Pant ei suhtunud naistesse sugugi mitte nii, nagu tänapäeval seda ootaksime. Tema idealiseeris naist valges. See tuli sellest, et ta oli elu aeg haige, põdes tuberkuloosi. Ja tuberkuloos oli 1920ndatel Eestis suur häda. 1930ndatel hakati sellest üle saama, 1940ndatel oli see sõjahaigus ja vaesusehaigus.

Valdo Pant, kes oli alailma haige, pidi käima end arstidele näitamas. Ta nägi haiglas valgesse rietatud naisi. See millegipärast meeldis talle. Kui ta nägi eraelus naisi valgesse rietatult, siis ta märkis eraldi, et keegi oli valges.

Aga naise kui kolleegi suhtes oli tal ainult üks nõue: naine peab mõtlema nagu mees.

See oli ja jäi talle inimese professionaalsuse mõõdupuuks. Pandi suurim kompliment oligi: sa oled nagu mees, kusjuures sina ütles ta vähestele.

Pant ütles sina väga vähestele, Pant rääkis kõikidega teie, Pant ütles teie ka koolilastele, kui teda kutsti kooli esinema. Ta rääkis sina ainult siis, kui oldi omavahel, kui keegi seda pealt ei kuulanud. Pant oli väga konservatiivne oma suhetes. Ta oli ilus mees, ta oskas esineda. Kui ta ilmus ruumi, pöördusid kõigi pilgud hetkeks temale, siis tegevus jätkus. Tal oli omadus olla olemas. Ilma pretensioonideta ja ilma tekstita.

Pant oli loksipäine, armastas riietuda klassikaliselt ja armastas olla päikesepruun, kuigi see oli tema tervise juures absoluutselt keelatud. Ta jumaldas olla päikese käes ja tulla tööle, valge särk seljas.

Valdo Pandi esimene suur armastus jäi tal nähtavasti ainsaks suureks armastuseks. Teiste eraelust ta ei huvitunud. Võibolla sellepärast, et ega ta oma eraelu ei olnud kõige täiuslikum.

Mis on Valdo Pandi saladus? Pandi saladus on varjatus. See oli midagi sellist, et mida ta ei saanud ja ei tahtnud teha, siis ta ka näitas, et ta ei saa ega taha. Võime öelda, et Pant kuulus rahvale, kui lubate nii väljenduda. Temas peegeldus ajastu. Ajastu võidud ja kaotused, kõik peegeldusid temas, ta oli need läbi elanud ja ta tundis neid. Ta ütles, et meil on musketäride saatust. Temas oli mõõka haaravat, kaabut kõrgele tõstvat, romantilist ja allakriipsutatult teatraalset stiili. Aga see, mis teda päriselt piinas, see oli hämming — hämming inimeste muutumisest, hämming oma ajastu inimeste mugandumisest. See hämming tegi temast alkohooliku, teda aidata oli väga raske. Selleks oleks ta pidanud olema teistsugune.

Mida võiks Valdo Pandilt õppida? Kõige olulisem, mida Pandilt võiks õppida, on töökus. Algul teigi kadedaks, siis hakkas hirm. Ta tõesti piitsutas iseennast. Ta oli võimeline keskenduma ükskõik mis situatsioonis. Reporter on mikrofoniga, läheb ja räägib ja vestleb ja seletab — see on reporter. Aga õige pea, mõned aastad hiljem hakkas ta kirjutama. Tema kõige paremad saated olid need, mis olid läbi kirjutatud.

Need, mis olid sõna-sõnalt ees režissööril, kes vaatas saadet tehes sama teksti paberilt. See nõudis kohutavalt tööd: saated olid 4–5 korda nädalas, iga kord 30 minutit.

Üks lehekülg on umbes kaks minutit kõnelemist — kui palju lehekülgi ta pidi kirjutama? Ja ta kirjutas. See oli metsik töö. Tihti ta kirjutas öösi, tihti

pärast seda, kui restoranist koju oli läinud. Mida mina isiklikult temalt õppisin ja mida võib õppida ka praegu, kui ta tekste vaadata, see on tema lauseehitus. See on meisterlik lauseehitus. Ta kirjutas ülilühikesi lauseid. Tihti oli see üks sõna. See oli niisugune oskus, mida temalt võis õppida. Ta kirjutas ka tekste kroonikafilmele, mis olid igal nädalal kinno pikkade filmide ees, et anda edasi nädala sündmusi. Teksti kirjutades koges ta, kuidas kiiresti liiguvad plaanid nõuavad lühikest mõtet. See oli suurepärase oskus.

Mida veel võis õppida, olid suhted kolleegidega.

Nali tuli tal iseenesest, see oli nakkav. Need ei olnud kulunud naljad, need olid stiilsed naljad.

Ta võis olla väga terav, aga mitte solvav. See oli eriti tajutav, kui ta tegi kolleegide saadete analüüsi. Oli kombeks, et tehti nädala ja päeva saadete analüüsi, keegi oli kontrollkuulaja, esitas analüüsi. Kui tegi Pant, siis oli alati huvi seda kuulata. Tal olid märkused, aga ta ütles, et puudused on ületatavad, sa oled OK. Kuidas see mõjub, kui sul on niisugune kolleeg, kes oskab nõnda suhelda? See oli teadlik. Need, kes temaga koos töötasid, õppisid palju.

Muidugi, oli ka absoluutseid tohmaneid, kes ei õppinud temalt midagi.

Ta oli nii töökas ja kohutavalt distsiplineerimatu. Temale määrati tähtjad alati viis päeva ette, muidu ei jõua. Kuni hakkasid juhtuma sellised asjad, et ta ei saanud tulla või ei saanud olla eetris. Moskvas oli vaja teha ülekanne tundmatu sõduri monumendi juurest — terve televisioonigrupp sõitis Moskvasse. Rongis oli väga lõbus — järgmisel hommikul hääleproov, pildiproov. Reporterid pidime olema mina, Rein Karemäe ja Valdo Pant. Keda ei olnud, olid Rein ja Valdo. Kohe pidi algama proov. Virve Koppel, režissöör, teadis, kus toas mehed elavad, palus koristajalt võtme, tõmbas Reinu pükstelt rihma ja virutas mõlemale. Viie minuti pärast olid mõlemad kohal. Reporterid mikrofon oli maas, taustamikrofon oli peal ...

Aga need, kes tunnevad Panti tema viimastest aastatest, nende tunnetus Pandist on võibolla teistsugune. Tol ajal oli tuberkuloos haritlaskonna seas üsna laastav haigus.

Ühes jutustuses peab kõik klappima.